

Rīgas pilsētas sociālās palīdzības iestādes Maskavas priekšpilsētā 20. gadsimta sākumā

Social Care Institutions of Riga City in *Maskavas priekšpilsēta* at the Beginning of the 20th Century

Beāte Lielmane, *Mg. hist.*

UNESCO Latvijas Nacionālās komisijas Komunikācijas un informācijas sektora vadītāja

Pils laukums 4–206, Rīga, LV-1050

E-pasts: zizife@gmail.com

Rakstā aplūkotas sociālās palīdzības iestādes Maskavas priekšpilsētā, kuras 20. gadsimta sākumā (līdz Pirmajam pasaules karam) pārraudzīja Rīgas pilsēta. Pēc Rīgas industrializācijas 19. gadsimta otrajā pusē pilsēta saskārās ar jaunām sociālām problēmām, kuras radīja migrācijas izraisītā straujā iedzīvotāju skaita palielināšanās. Iepriekš sociālās palīdzības funkcijas galvenokārt bija vietējo reliģisko un etnisko kopienu rokās, tomēr augstas iedzīvotāju mobilitātes apstākļos ar to vairs nepietika, un pilsētai vajadzēja uzņemties arvien aktīvāku lomu sociālo problēmu risināšanā. Raksta mērķis ir raksturot pilsētas dibinātās un uzturētās sociālās palīdzības iestādes un to ietekmi uz konkrētās Rīgas apkaimes iedzīvotājiem.

Atslēgvārdi: sociālā palīdzība, Maskavas priekšpilsēta, sociālā vēsture, nakts patversmes, bērnu aprūpe, 20. gadsimta sākums.

The article reflects upon the social care institutions monitored by the city of Riga in *Maskavas priekšpilsēta* – the eastern suburb of Riga – at the beginning of the 20th century (until World War I). Following the industrialization of Riga in the second half of the 19th century, the city faced new social issues caused by rapid population growth, which derived from migration. Previously the functions of social care were in the hands of local religious and ethnic communities, however, considering the high population mobility, it proved to be insufficient, and the administration of the city had to take a more active part in resolving social issues. The aim of the article is to examine the social care institutions founded and maintained by the city and their influence on the population of a specific neighbourhood of Riga.

Keywords: social care, *Maskavas priekšpilsēta*, social history, night shelters, child care, the beginning of the 20th century.

Ievads

Rīgas modernizācija 19. un 20. gadsimta mijā izpaudās ne vien tās arhitektonisko formu un pilsēt būvniecisko risinājumu izmaiņās, bet arī attieksmē pret sociālajām problēmām, kuras bija radušās, mainoties sociālekonomiskajiem apstākļiem. Migrācijas rezultātā, strauji palielinoties iedzīvotāju skaitam,¹ Rīgā uz dzīvi apmetās arvien lielāks skaits darba meklētāju no tuvākajām Krievijas impērijas guberņām, visvairāk no Vidzemes, Kurzemes, Kauņas, Vitebskas un Viļņas guberņas.² Tā kā iebraucēji ievērojami atpalika pēc profesionālās kvalifikācijas un izglītības līmeņa,³ Rīgā saasinājās sociālās problēmas.

Rūpes par trūkcietējiem un citiem neaizsargātiem sabiedrības locekļiem (bērniem, vecāka gadagājuma cilvēkiem un slimniekiem) ir bijušas viens no pilsētas pienākumiem pret saviem iedzīvotājiem jau kopš viduslaikiem. Šo centienu institucionalizācija pamatojās gan uz ētiskajām kristiešu vērtībām, gan uz racionāliem apsvērumiem, ka pārdomāta sociālās palīdzības sistēma ir pamats sabiedrības drošībai un sociālajai stabilitātei.⁴ Tomēr gadsimtiem ilgi sociālās palīdzības sniegšana bija vietējo kopienu pārraudzībā, un lielākoties palīdzību tās sniedza tikai savas kopienas locekļiem. Kamēr iedzīvotāju mobilitāte bija zema un indivīda saikne ar savu kopienā bija cieša gandrīz visu mūžu, šāda pieeja palīdzības sniegšanā bija apmierinoša. Tomēr 19. gadsimta beigās, kad iedzīvotāju mobilitāte palielinājās un uz dzīvi pilsētā ieradās iebraucēji, kuri nebija saistīti ar pilsētā mītošajām kopienām, ar to vairs nepietika.⁵

19. gadsimta beigās Rīgas pilsētas valde izmainīja savu pieeju sociālās palīdzības sniegšanā, dibinot arvien jaunas iestādes dažādās pilsētas apkaimēs. Raksta mērķis ir raksturot pilsētas dibinātās un uzturētās sociālās palīdzības iestādes vienā

no šādām apkaimēm – Maskavas priekšpilsētā, kā arī novērtēt to ietekmi uz apkaimes iedzīvotājiem. Ar Maskavas priekšpilsētu (dēvēta arī par Maskavas forštati) šajā rakstā apzīmēta nosacīta kultūrvēsturiska teritorija,⁶ kura aplūkojamajā laika posmā ietilpa Rīgas Maskavas pilsētas daļas⁷ 1. un 4. iecirknī.

Iepriekš sociālās palīdzības iestādes un to darbība ir pētītas plašākā Rīgas kontekstā. Lielu ieguldījumu sniedzis vēsturnieks Jānis Bērziņš, kurš pilsētas sociālajām problēmām pievērsies no strādniecības skatpunkta.⁸ Nedaudz Rīgas realizētajai sociālajai politikai ir pievērsusies arī Dzidra Ozoliņa,⁹ savukārt sociālo situāciju Rīgā un ar to saistītās sociālās problēmas pētījumos aplūkojusi Vita Zelče.¹⁰ Pētnieku redzeslokā ir arī bijušas konkrētas sociālās problēmas un iestādes, kas ar to risināšanu nodarbojušās,¹¹ tomēr iepriekš uzmanības centrā nav bijusi konkrēta pilsētas apkaime. Pievērsties vienai no Rīgas apkaimēm, nevis visai pilsētai kopumā, labāk ir iespējams redzēt ietekmi, kuru atstāja sociālās palīdzības iestāžu izveidošana konkrētā pilsētas daļā. Maskavas priekšpilsēta kā etniski un sociāli daudzveidīga pilsētas daļa ar samērā lielu iebraucēju īpatsvaru var noderēt par labu piemēru tam, kā Rīgas pilsētas valde centās atrisināt modernām lielpilsētām raksturīgās sociālās problēmas.

Pētot Rīgas pilsētas valdes darbības pārskatus,¹² kuros raksturota tās pārraudzībā esošo iestāžu darbība, iespējams iegūt vērtīgus datus par cilvēkiem, kas tajās dzīvojuši un tās apmeklējuši. Pārskatos arī aprakstīta iestāžu ēku celtniecības gaita un plānojums. Tas sniedz priekšstatu par to, cik daudz iedzīvotāju izmantoja Rīgas apkaimē esošo iestāžu pakalpojumus un kādi viņi bija, kā arī kādus pakalpojumus šajās iestādēs varēja saņemt. Tādējādi ir iespējams izvērtēt, kā sociālo palīdzības iestāžu darbība ietekmēja apkaimes sociālo vidi.

Situācijas raksturojums

Rīgu 19. gadsimta beigās skāra līdzīgas problēmas kā citas Eiropas pilsētas, kuras industriālās revolūcijas iespaidā piedzīvoja strauju urbanizāciju un darbaspēka pārstrukturizāciju. Lai gan dzīves līmenis industrializētajos centros pieauga, tomēr risks nokļūt zem nabadzības sliekšņa lielai daļai pilsētnieku bija ļoti augsts.¹³

Reizē ar nabadzības draudiem jaunas sabiedrības grupas, strādnieku, rašanās līdzī nesa vairākus iepriekš mazāk aktuālus sociālos izaicinājumus, piemēram, nebija, kam pieskatīt bērnus, valdība nedrošība par ienākumiem un savu darbvietu (rūpnīcas un manufaktūras bieži bankrotēja, piemēram, 20. gadsimta pašā sākumā Krievijas impēriju piemeklēja smaga ekonomiskā krīze, ko bija izraisījusi starptautiskā valūtas tirgus sašaurināšanās, kā arī labības cenu kritums, kura rezultātā Rīgā tika slēgtas 30 rūpnīcas¹⁴). Nācās strādāt ilgas un nogurdinošas darba stundas, kas atstāja negatīvu iespaidu uz darbinieku veselību, kā arī izraisīja pārmērīgu alkohola patēriņu. Šī nelabvēlīgā situācija īpaši negatīvi ietekmēja mazāk aizsargātos sabiedrības locekļus – bērnus. Presē bieži lasāms par gadījumiem, kad sievietes mēģināja atbrīvoties no jaundzimušajiem, atstājot tos, piemēram, namu koridoros¹⁵ vai atējās.¹⁶

Par nopietnu problēmu un biežu parādību industrializētajās Eiropas pilsētās kļuva bez pieaugušu uzraudzības atstāti bērni, kuri pavadīja dienas klaiņojot. Ielās bērni jau no agra vecuma varēja saskarties ar pilsētas dzīves ēnas pusi un nereti tika iesaistīti likumpārkāpumos. Lai ar to cīnītos, bija nepieciešami dienas centri, bērnudārzi, patversmes un skolas, kur bērni tiktu pieskatīti līdz vecumam, kad tie uzsāktu darba gaitas.¹⁷ 20. gadsimta sākumā tieši palīdzība bērniem un jauniešiem kļuva par vienu no galvenajām sociālajām prioritātēm.¹⁸

Rīgā šāda veida sociālās problēmas visvairāk skāra pilsētas rūpnieciskās apkaimes. Viena no tām bija Maskavas priekšpilsēta. Lai gūtu labāku priekšstatu par nepieciešamību Maskavas priekšpilsētā izveidot sociālās palīdzības iestādes, jāraksturo šīs apkaimes iedzīvotāju sastāvs un sociālā vide. Aplūkotajā laika posmā tā bija etniski un konfesionāli daudzveidīgā kā Rīgas apkaime. Neilgi pirms Pirmā pasaules kara tās iedzīvotāju etnisko sastāvu veidoja aptuveni 45% krievu, 15% ebreju, 15% poļu, 13% latviešu, 7% lietuviešu un 2% vāciešu¹⁹ ar atbilstoši tikpat plašu konfesionālo daudzveidību – 30% pareizticīgo, 26% katoļu, 15% jūdaistu, 14% vecticībnieku un 13% luterāņu. Kopumā teritorijā mitinājās 77 732 iedzīvotāji, no kuriem lielākā daļa (62,6%) bija iebraucēji. Lai gan pārējās Rīgas priekšpilsētās un to iecirkņos lielāko daļu iedzīvotāju veidoja iebraucēji, to sastāvs bija viendabīgāks, un tajos visos lielākā etniskā grupa bija latvieši un visvairāk pārstāvētā konfesija – luterānisms,²⁰ tādējādi Maskavas priekšpilsētas iedzīvotāju sastāvs Rīgas kontekstā bija unikāls.

Ņemot vērā neviendabīgo iedzīvotāju sastāvu, dažādu konfesiju un tautību pārstāvji veidoja uz kopienu orientētu dzīvi, kas izpaudās ciešā saiknē ar savu draudzi un dievnamu. Īpaši ciešas bija vecticībnieku un ebreju kopienas, kuras dzīvoja lielā noslēgtībā no pārējiem. Dzīve kopienā Maskavas priekšpilsētas iedzīvotājiem bija sava veida drošības garants, jo, nonākot grūtībās, bija iespējams saņemt palīdzību no citiem kopienas locekļiem.

Līdz 19. gadsimta beigām tieši šāda veida organizācijas, kuras balstījās uz kopienas vai atsevišķu mecenātu līdzekļiem, lielā daļā Rīgas nodrošināja sociālo palīdzību. Maskavas priekšpilsētā 20. gadsimta sākumā atradās vairākas privāti uzturētas sociālās palīdzības iestādes: Romanova (mūsdienās Lāčplēša) ielā 108 atradās Rīgas Labdarības biedrības uzturētā Marijas

bērnu patversme, Katoļu ielā 23 atradās 1878. gadā dibinātais dienas internāts un katoļu patversme meitenēm,²¹ Maskavas ielā 112 – Grebenščikova bērnu patversme un nespējnieku nams, Sadovņikova ielā 20 – Sadovņikova nespējnieku nams, Jaroslavas (Ludzas) ielā 43 – ebreju nabagu palīdzības iestāde, Maskavas ielā 60 – tautas ēdnīca un tējnīca (atklāta 1894. gadā), un Lielā Kalna ielā 4 – Rīgas atturībnieku biedrības uzturētā tējnīca (atklāta 1901. gadā).²²

Vispamanāmākās Maskavas priekšpilsētā bija krievu labdarības iestādes – ņemot vērā krievu īpatsvaru šajā apkaimē, tas ir likumsakarīgi. Visvecākā no tām bija Grebenščikova vecticībnieku draudzes bērnu patversme un skola, kura darbojās kopš 18. gadsimta beigām, tomēr 1828. gadā Krievijas valdība to slēdza. Skolas darbība tika atjaunota 1866. gadā,²³ un 1893. gadā tika uzcelta jauna ēka, kurā izvietojās gan Grebenščikova skola, gan nespējnieku nams.²⁴ Ēka tika celta tā, lai spētu pildīt abas funkcijas – skolot bērnus un nodrošināt dzīvesvietu trūcīgiem un slimiem cilvēkiem.²⁵

Kad 19. gadsimta pirmajā pusē tika izveidota Grebenščikova draudzes uzturētā labdarības iestāde, pareizticīgajiem iedzīvotājiem Maskavas priekšpilsētā tādas vēl nebija. Šī situācija uztrauca turīgākos pareizticīgos tirgotājus, jo viņi saprata, ka pilsēta nespēj parūpēties par visiem grūtībās nonākušajiem. Pateicoties viena tirgotāja iniciatīvai, 1876. gadā toreizējā Mazajā Dzirnau ielā tika ierīkots tieši pareizticīgajiem rīdziniekiem paredzēts nespējnieku nams.²⁶ Līdzekļus tā ierīkošanai bija novēlējis Pēterburgas I ģildes tirgotājs Firss Mironovs Sadovņikovs,²⁷ kurš bija dzimis Rīgā, šeit bija apglabāti viņa vecāki, tādēļ viņam rūpēja pareizticīgo krievu stāvoklis pilsētā. Pēc četriem gadiem nespējnieku namā tika atklāta arī bezmaksas skola zēniem, bet vēl pēc gada – meitenēm.²⁸

Vēl viena nozīmīga krievu pareizticīgo kopienas izveidotā labdarības iestāde bija Rīgas Labdarības biedrības nodibinātā patversme un skola,²⁹ kuras mērķis bija parūpēties par Maskavas priekšpilsētas jaunatni un pasargāt to no nelabvēlīgās ielu ietekmes.³⁰ Rīgas maģistrāts biedrībai 1866. gadā uzdāvināja gruntsgabalu tagadējā Lāčplēša ielā, un 1868. gadā tajā tika pabeigta patversmes un skolas celtniecība. 1874. gadā par godu Krievijas imperatora Aleksandra II meitai Marijai tā tika nosaukta par Marijas bērnu patversmi. 1875. gadā gruntsgabalā tika uzcelta vēl viena ēka, kurā tika izvietota Aleksandra skola.³¹ Kā liecina pieejamās ziņas par 1883. gadu, Marijas bērnu patversmē pastāvīgi uzturējās 55 bērni un 45 pagaidu iemītnieki.³² Kopumā šajā patversmē bija vieta aptuveni 75 bērniem.³³

Līdzīgi par savas kopienas trūcīgajiem un bērniem rūpējās arī Maskavas priekšpilsētas ebreju kopiena. Jaroslavas ielā atradās 1888. gadā dibinātā nabagu palīdzības iestāde, kurā bija patversme pieaugušajiem un bērnu nams, kā arī zupas virtuve. Pieejamie dati liecina, ka patversmē 1911. gadā uzturējās aptuveni 85 cilvēki, bet bērnu nāmā – 37 bērni.³⁴

Savukārt ēdnīcas-tējnīcas Maskavas priekšpilsētā tika ieviestas, lai cīnītos ar pilsētā pieaugošo alkoholismu. 1901. gadā izveidotā Pilsētas labdarības tautas atturības komiteja Rīgas strādnieku rajonos atvēra ēdnīcas-tējnīcas, kurās netirgoja alkoholiskos dzērienus. Par zemu cenu strādnieki tajās varēja paēst uzturvielām bagātu maltīti un labi pavadīt laiku, nedodoties uz tuvējo krogu.³⁵

Šādām organizācijām un iniciatīvām bija liels devums sociālās vides uzlabošanā, tomēr Maskavas priekšpilsētā joprojām bija augsts noziedzības līmenis un vairākas nopietnas sociālās problēmas, kuru risināšanai bija nepieciešama aktīva un mērķtiecīga pilsētas iejaukšanās, sevišķi, lai

sniegtu atbalstu nesenajiem iebraucējiem, kuri tikai pakāpeniski sāka iekļauties vietējās kopienās. Liela daļa iebraucēju bija nākuši no mūsdienu Lietuvas, Polijas un Latgales teritorijas, tādēļ galvenokārt viņi bija katoļi. Iepriekš tā bija maz pārstāvēta konfesija, katoļu īpatsvars Rīgā 19. gadsimta otrajā pusē nepārsniedza 6%,³⁶ tādēļ ienācējiem atbalstu šajā viņiem nepazīstamajā vietā bija grūti rast.

Rīgā 1802. gadā bija dibināta “nabagu direkcija”, kura darbojās līdz 1886. gadam. Pēc tam šīs iestādes funkcijas pārņēma pilsētas valdes trūcīgo apgādes nodaļa.³⁷ Tās pārraudzībā atradās vairākas palīdzības iestādes, kuru mērķis bija sniegt sociālo palīdzību dažādām grūtībās nonākušajām sabiedrības grupām.

Jāņem vērā, ka šajā periodā vairākas pilsētas, starp kurām bija arī Rīga un citas Krievijas impērijas pilsētas, ievēroja principu, ka ikkatriai sabiedrībai jāgādā par saviem locekļiem, t. i., tiem, kuri Rīgas gadījumā ir pierakstīti pilsētas nodokļu valdē. Laikā, kad iedzīvotāju mobilitāte bija zema, tas bija pamatoti, tomēr 19. gadsimta beigās, kad pilsētu bija skāruši urbanizācijas procesi un vairāk nekā puse iedzīvotāju bija dzimuši ārpus Rīgas, šāds princips sociālo problēmu risināšanai nebija piemērots.³⁸ Citviet Eiropā šāds likums tika atcelts jau sen,³⁹ piemēram, viena no pirmajām, no tā atteicās Anglija, kur iedzīvotājiem bija tiesības uz sociālo atbalstu, ja viņi kopienā bija nodzīvojuši vismaz gadu. Kontinentālajā Eiropā priekšgājēja bija Vācu impērija, kur šis termiņš bija divi gadi,⁴⁰ arī Norvēģijā bija nepieciešams nodzīvot divus gadus, lai būtu tiesības saņemt sociālo palīdzību, bet Dānijā – piecus gadus.⁴¹

Nemot vērā, ka šis likums ierobežoja iespējas atrisināt sociālās problēmas, Rīgas pilsētas valde bija spiesta savās iestādēs zināmu vietu skaitu rezervēt arī tiem, kuri nebija pierakstīti Rīgas nodokļu valdē.⁴²

Savukārt ebreju atbalstam līdzekļi tika ņemti no speciāla nodokļa, kas ienāca no pārdotās košera gaļas. Citās pilsētās un pagastos pierakstītos iedzīvotājus nepieciešamības gadījumā atbalstīja Rīgas pilsētas pretubagošanas biedrība, kuru savukārt atbalstīja Rīgas pilsēta no privātās iniciatīvas līdzekļiem.⁴³

Pārmaiņas sociālās palīdzības jomā atspoguļo Rīgas pilsētas valdes atvēlētie līdzekļi iedzīvotāju sociālajai palīdzībai. 1886. gadā tai tika iztērēti 315 923 rubļi, 1895. gadā šī summa bija palielinājusies līdz 420 020 rubļiem,⁴⁴ savukārt 1913. gadā tā sasniedza 1 109 366 rubļus.⁴⁵ Tomēr, ņemot vērā, ka šo izdevumu palielinājumam līdztekus notika strauja iedzīvotāju skaita palielināšanās, atvēlētie līdzekļi nebija pietiekoši lieli. Tas saistāms ar to, ka 20. gadsimta sākumā Rīgas pašvaldībai papildus savu funkciju nodrošināšanai daļa līdzekļu bija jāatvēl arī vairākām valsts aparāta funkcijām, no kurām lielākos tēriņus veidoja policijas uzturēšana. Tādēļ Rīgai mazāk līdzekļu atlika pilsētas pamatvajadzību, tostarp sociālās palīdzības, nodrošināšanai.⁴⁶

Tomēr līdzekļu pieaugums ļāva pilsētā izveidot jaunas sociālās palīdzības iestādes, un līdz Pirmajam pasaules karam pilsētas pārvaldībā atradās jau 19 šādas iestādes.⁴⁷ Trīs no tām izvietojās Maskavas priekšpilsētā: bērnu dārzs un silīte Jēkabpils ielā 19, pusaudžu darba nams un patversme Sarkanajā ielā 4 un naktspatversme Fridriķa ielā 9.⁴⁸

Pusaudžu darba nams un patversme Sarkanajā ielā 4

19. gadsimta beigās Rīgas pilsētas valde un sabiedrība kopumā sāka aizdomāties par problēmām, ko radīja bērnu un jauniešu nonākšana uz ielas. Īpaši šo problēmu saasināja pilsētas industriālā attīstība, jo arvien vairāk vecāku rūpniecās

pavadīja garas darba stundas, tādējādi nespējot pieskatīt savus bērņus. Lai Maskavas priekšpilsētas trūcīgajiem jauniešiem būtu iespēja apgūt arodu, Rīgas pilsētas valde 1896. gada decembrī vienojās par darba nama izbūvi Sarkanajā ielā 4.⁴⁹ Izvēlēta vieta nebija nejauša, jo tā atradās tieši strādnieku kvartāla centrā.⁵⁰

Iestāde bija domāta 12–15 gadus veciem zēniem⁵¹ no nabadzīgām ģimenēm. Tika paredzēts, ka mācību laikā zēni uzturētos mācību ēkā, bet naktis, svētdienās un brīvdienās – savās mājās. Tomēr, veidojot darba namu, tika padomāts arī par to, ka trūcīgie bērņi bieži nāca no nelabvēlīgām ģimenēm, tādēļ, ja radās pamatotas bažas par to, ka ģimenē viņi ir pakļauti sliktai ietekmei, tie varēja pārcelties uz ēkā izvietotajām internāta telpām. Tādējādi iestāde rūpējās ne tikai par zēnu apmācīšanu, bet arī par aprūpi. Vietu skaits šajā internātā gan bija ierobežots – sākotnēji varēja uzņemt ne vairāk kā 10 zēņus.⁵²

Darba nama un internāta ēka tika atklāta 1902. gada 7. novembrī,⁵³ un tās celtniecība pilsētai izmaksāja 27 010 rubļus.⁵⁴ Jau 1903. gadā ēka tika paplašināta, uzcelot trešo stāvu, kurā tika izvietota virtuve, vadītāja dzīvoklis, noliktava, telpa apkalpošajam personālam un ēdnīca. Piebūve izmaksāja 4576 rubļus.⁵⁵ Trešā stāva būve tika pabeigta 1904. gada 15. jūlijā.⁵⁶

Darba namā zēni varēja iegūt vienu no četrām profesijām: galdnieks, drēbnieks, atslēdznieks vai kurpnieks. To, kādu amatu zēni apgūs, izvērtēja skolas administrācija, cik vien iespējams, ņemot vērā viņu vēlnes.⁵⁷ Kopā ar zēniem patversmes ēkā dzīvoja arī katra apgūstamā aroda meistars: galdnieks, atslēdznieks, kurpnieks un drēbnieks.⁵⁸ Viņi par saviem līdzekļiem iegādājās darbnīcām nepieciešamās iekārtas un apmācīja audzēkņus sava amata prasmēm.⁵⁹ Sākot ar otro mācību gadu, audzēkņiem bija iespējams arī nopelnīt nelielu atlidzību⁶⁰ – 50 kapeikas nedēļā,⁶¹

bet, sākot ar trešo mācību gadu, – 75 kapeikas.⁶² Nauda parasti tika izmaksāta zēnu vecākiem vai aizbildņiem zēnu klātbūtnē, mācības pabeidzot. Ja zēni skolu nepabeidza vai tika no tās izslēgti, nauda palika iestādei.⁶³ Jaunākie zēni, kuri vēl nespēja strādāt ar instrumentiem, iestādē veica mājasdarbus.⁶⁴

Trūcīgākie zēni, kuri nāca no īpaši nelabvēlīgām ģimenēm, pastāvīgi dzīvoja patversmē, bet tie, kuri dzīvoja kopā ar savu ģimeni, darba namu varēja apmeklēt no pulksten sešiem ritā līdz septiņiem vakarā.⁶⁵ Ņemot vērā, ka zēni skolā pavadīja visu dienu, patversmē tika piedāvātas arī trīs ēdienreizes, bet pašiem nabadzīgākajiem – četras (tostarp vakariņas).⁶⁶

Kopmītnēs, ēdamistabā, kā arī atpūtas brīžos zēņus uzraudzīja iestādes pārraugi – viens no skolotājiem, kuri dzīvoja patversmes telpās. Viņa pienākumos arī ietilpa pavadīt vakarus kopā ar patversmes zēniem.⁶⁷

Vairāki iestādes audzēkņi mācījās netālaļājā Rīgas pilsētas 3. apvienotajā elementārskolā Kazaku (tagadējā Abrenes) ielā 2,⁶⁸ tomēr lielākā daļa zēnu bija mazizglītoti, tādēļ svētdienās darba namā no pulksten vieniem līdz trijiem bija iespējams mācīties lasīt un rakstīt krievu valodā, rēķināt un apgūt ticības mācību. Papildus tam vasarā notika fizikultūras stundas, bet ziemā – dziedāšanas. Kopš 1905. gada patversmē darbojās balalaikas ansamblis.⁶⁹ Tādējādi zēniem darba namā bija iespēja ne tikai apgūt arodu, bet arī iegūt pamatzināšanas un nodarboties ar radošām aktivitātēm.

Aizgādību par patversmes zēnu labklājību uzņēmās A. Litcas Dāmu klubs. Dāmu kluba biedres ieradās uz pusdienām, lai pārbaudītu pasniegtā ēdiena kvalitāti. Tāpat viņas rūpējās par zēnu apģērbu un veļu, kā arī uzraudzīja, lai viņi svētdienās apmeklētu baznīcu,⁷⁰ kas bija svarīgi zēnu tikumiskajai audzināšanai.

No atklāšanas brīža līdz 1902. gada beigām iestādē tika uzņemti 18 zēni, no

kuriem seši tika uzņemti pilnīgā pakļautībā.⁷¹ Tomēr zēnu skaits turpināja pieaugt, un darbības pirmajos gados patversmē uzturējās aptuveni 60 zēnu. Lielākā daļa no viņiem bija pareizticīgie. Piemēram, no 63 zēniem, kuri 1904. gadā apmeklēja patversmi, 27 bija pareizticīgie, 19 – vecticībnieki, 16 – luterāņi un viens – katolis.⁷² Dati rāda, ka skolu neapmeklēja ebreju bērni, tas varētu būt skaidrojams ar to, ka ebreju kopiena pati uzturēja savas izglītības iestādes. Tāpat ebreju vidū bija neliels rūpnieciskā strādnieku īpatsvars, jo ebreji galvenokārt bija nodarbināti nelielās ģimenes darbnīcās un tirdzniecībā,⁷³ tādēļ apmācība ārpus mājām nebija nepieciešama. Iestādē 33 zēni nebija pierakstīti Rīgā, bet 30 bija⁷⁴ – tas liecina, ka Rīgas pilsētas valde pakāpeniski sāka mainīt savu attieksmi pret iebraucējiem un viņu ģimenēm. Iestādes uzturēšana gadā izmaksāja ap 10 000 rubļu, un, ņemot vērā, ka mācību maksas tajā nebija, šīs izmaksas pilnībā tika segtas no pilsētas līdzekļiem.⁷⁵

1906. gadā iestādē jau bija 88 zēni, no kuriem 41 bija pierakstīti Rīgā, bet 47 citviet.⁷⁶ 35 bija pareizticīgie, 13 – luterāņi, deviņi – katoļi un 31 – vecticībnieks.⁷⁷ Šie dati liecina, ka mācīties gribētāju skaits turpināja palielināties un uzņemšanas kārtība, kas ļāva mācīties arī zēniem, kuru izcelsmes vieta nebija Rīga, palika nemainīga. 1906. gada Ziemassvētkos notika pirmais iestādes izlaidums. Pēc četrus gadus mācībām katru no četrām aroda nodaļām pabeidza viens zēns. Katram zēnam par piemiņu skola dāvināja sudraba kabatas pulksteni,⁷⁸ un tā kļuva par tradīciju arī nākamajos izlaidumos.

Vietējie iedzīvotāji izrādīja lielu interesi par šo iestādi un vēlējās, lai arī viņu bērni bez maksas apgūtu kādu arodu, tādēļ, lai darba namā un patversmē varētu uzņemt vairāk zēnu, pilsēta nolēma to paplašināt. 1908. gadā pilsētas dome par 1301 rubli iegādājās blakus esošo gruntsgabalu, lai tur uzbūvētu ēkas piebūvi. Bija plānots, ka

pēc piebūves pabeigšanas audzēkņu skaitu varētu palielināt pat līdz 100–120.⁷⁹ Pār-būvei tika atvēlēti 33 tūkstoši rubļu,⁸⁰ un darbi tika pabeigti 1910. gada decembrī. Esošajai ēkai tika piebūvētas divas jaunas trīsstāvīgas korpusa daļas. Būvdarbus veica būvuzņēmējs Ludvigs Neiburgs.⁸¹

Pēc ēkas pār-būves pagrabā atradās atslēdznieka darbnīca un gatavo darbu noliktava. Pirmajā stāvā bija kurpnieka un atslēdznieka darbnīcas. Vecajā korpusā tika ierīkoti divi divistabu dzīvokļi ar virtuvi meistariem, bet otrajā stāvā – šūšanas darbnīca, guļamistaba 18 zēniem un garderobe.⁸² Trešajā stāvā izvietojās ēdnīca, zāle mūzikas stundām un istabas kalpiem, bet vecajā korpusa daļā – virtuve, garderobe un meistara dzīvoklis.⁸³ Pēc paplašināšanas iestādē bija vieta 18 pastāvīgi dzīvojošiem zēniem un 100 apmeklētājiem.⁸⁴

Pateicoties ēkas paplašināšanai, 1911. gadā arodu apguva jau 115 zēni. No tiem 59 bija pierakstīti Rīgā, bet 56 citviet. Pareizticīgie bija 48, luterāņi – 24, katoļi – septiņi, bet vecticībnieki – 36.⁸⁵ Savukārt 1914. gadā patversmē bija jau 126 mācekļi, no kuriem 22 bija pilnīgā iestādes aizgādībā. Lielākā daļa no viņiem (55) joprojām bija pareizticīgie, 21 bija luterāņi, 18 – katoļi un 32 – vecticībnieki. Aplūkojot pieejamos datus, redzams, ka arodus apguva aptuveni vienāds skaits mācekļu: 36 zēni apguva atslēdznieka arodu, 29 – galdnieka, 34 – kurpnieka un 27 – šuvēja.⁸⁶

Sākoties Pirmajam pasaules karam, darba nams un patversme darbību uzreiz nepārtrauca, tomēr mācekļu skaits samazinājās – 1915. gadā patversmē bija tikai 98 mācekļi. Mācības šajā gadā pabeidza 14 zēni, no kuriem divi bija apguvuši atslēdznieka, četri – galdnieka, seši – kurpnieka un divi – šuvēja arodu.⁸⁷ Pēc Pirmā pasaules kara darba nams un patversme pārtrauca savu darbību.⁸⁸

Ar šādas iestādes palīdzību bērniem tika dota iespēja apgūt nepieciešamās prasmes,

lai sagatavotu tos darba tirgum. Kā kvalificētiem strādniekiem viņiem bija izredzes iegūt labāk atalgotu darbu nekā tiem, kuriem nebija specialitātes. Krievijas impērijā melnstrādnieka alga vidēji bija gandrīz divas reizes mazāka nekā kvalificētam strādniekam.⁸⁹ Šis ir labs piemērs, kā pilsētas valde pievērsās problēmas cēloņa risināšanai, nevis tikai tās sekām. Mācot jauniešiem arodu, samazinās iespējamība, ka nākotnē tiem vēl būs nepieciešama cita veida sociālā palīdzība.

Bērnudārzs un silīte Jēkabpils ielā 19

Vēl viens veids, kā risināt nepieskatīto bērnu problēmu, bija bērnudārza un silītes izveidošana, šajā gadījumā pievērsties

mazāko bērnu labklājībai. Lai nodrošinātu ģimenei iztiku, 19. gadsimta beigās aizvien vairāk pilsētā dzīvojošo sieviešu strādāja garas darba stundas ārpus mājas, īpaši rūpnīcās un manufaktūrās, tādēļ radās nepieciešamība pēc iestādēm, kurās strādājošie vecāki varētu dienas laikā atstāt savus bērnus pieskatīšanai.⁹⁰

1910. gadā pilsētas dome palielināja atbalstu jaunu palīdzības iestāžu ierīkošanai un tika ielānota bērnudārza un silītes izveide Maskavas priekšpilsētas iedzīvotājiem.⁹¹ Līdzīgas iestādes, kuras nodarbojās ar bērnu aprūpi, jau bija atvērtas Hermana ielā 19 (dibināta 1655. gadā),⁹² Hospitāļu ielā 1 (dibināta 1870. gadā), Patversmes ielā 23 (dibināta 1884. gadā),⁹³ Matīsa ielā 79 (dibināta 1877. gadā)⁹⁴ un Sparģeļu ielā 2 (dibināta 1907. gadā).⁹⁵ Tas liecina,

1. att. Bērnudārzs un silīte Jēkabpils ielā ap 1912. gadu. Autors nezināms. In: Kratkij obzor dejatel'nosti Rihzskoj gorodskoj upravj za 1912. g. Rīga 1913.

Fig. 1. Kindergarten and nursery at Jēkabpils iela around 1912. Author unknown. In: Kratkij obzor dejatel'nosti Rihzskoj gorodskoj upravj za 1912. g. Rīga 1913.

ka Maskavas priekšpilsētā pilsētas ierikota vieta bērnu pieskatīšanai tika izveidota salīdzinoši vēlu.

1911. gadā pilsētas dome bērnudārza un silītes izveidei par 12 000 rubļiem iegādājās 390 kvadrātasis (aptuveni 1775 m²) lielu zemes gabalu⁹⁶ tagadējā Jēkabpils ielā.⁹⁷ Ēkas celtniecības darbi tika uzsākti 1911. gadā, un 1912. gadā tie tika pabeigti. Tā paša gada 29. oktobrī jaunā iestāde tika atklāta.⁹⁸ Jaunbūvētajai ēkai bija četri stāvi ar pagrabu, kur atradās saldētava, katlu telpa un noliktava, bēniņos bija veļas mazgātava un žāvētava. Ēkā tika ierīkots apkures katls un ventilācija. Kopumā ēkas būve izmaksāja 92 100 rubļu.⁹⁹

Bērnudārzs un silīte bija domāta galvenokārt maznodrošināto strādnieku bērnu pieskatīšanai. Jau šajā laikposmā pastāvēja izpratne par to, ka pirmie bērna dzīves gadi ir svarīgākie tālākajā attīstībā un ir svarīga bērnu fiziskā un emocionālā aprūpe.¹⁰⁰ Bērnudārzs tika uzskatīts par iestādi, kurā bērni jāsagatavo mācībām skolā, tomēr šī sagatavotība attiecās nevis uz tādu pamatprasmju apgūšanu kā lasīšana, rakstīšana un rēķināšana, bet gan uz bērna garīgās dzīves veidošanu un personības attīstību.¹⁰¹ Tādējādi arī šajās iestādēs, līdzīgi kā reliģisko kopienu uzturētajās iestādēs, liela uzmanība tika pievērsta tam, lai bērnus audzinātu kristīgā garā par tikumiskiem cilvēkiem.

Iestādē bija iespējams atstāt abu dzimumu bērnus no zīdaiņa līdz astoņu gadu vecumam¹⁰² – mazākos silītē, bet lielākos bērnudārzā. Lai vecāki varētu atstāt savus bērnus uz visu darbadienu, iestāde darbojās no pussešiem rītā līdz septiņiem vakarā.¹⁰³ Bērnu pieskatīšana nebija bezmaksas, tomēr maksa par pakalpojumu nebija pārāk augsta – par vienu bērnu vecākiem bija jāmaksā trīs kapeikas dienā,¹⁰⁴ kas bija aptuveni vienas tramvaja biļetes cena.¹⁰⁵

Kopumā iestādē bija vieta 200 bērniem.¹⁰⁶ 1913. gada laikā tika pieņemti

433 bērni, no kuriem 235 bija zēni un 198 – meitenes. Visvairāk (92) iestādē pieskatīšanai atstāja 1–2 gadus vecus bērnus, 78 bērni bija 7–8 gadus veci, 63 – līdz viena gada vecumam, 54 – 4–5 gadus veci, 52 – 5–6 gadus veci, 38 – 6–7 gadus veci, 36 – 2–3 gadus veci un 20 – 3–4 gadus veci. Šie dati rāda, ka pieskatīšanai visvairāk tika atstāti pavisam mazi bērni līdz divu gadu vecumam, tātad sievietēm pēc bērna piedzimšanas iespējami ātrāk bija jāatgriežas darbā. No šajā gadā aprūpētajiem bērniem 147 bija pareizticīgie, 20 – luterāņi, 143 – katoļi un 123 – vecticībnieki.¹⁰⁷ Lielais pareizticīgo, vecticībnieku un katoļu bērnu īpatsvars un ievērojami zemākais luterāņu skaits labi parāda, kuru kopienu locekļi vairāk bija nodarbināti darbā rūpnīcās un nespēja pieskatīt savus bērnus. Ebreju bērnu šajā iestādē nebija vispār – tas skaidrojams ar to, ka ebreju sievietes gandrīz nekad nestrādāja algotu darbu un varēja palikt mājās ar bērniem. Aplūkojot datus par to, vai bērni bija pierakstīti Rīgā, redzams, ka no bērnudārzā gada laikā pieskatītajiem 242 bērniem lielākā daļa (175) nebija pierakstīti Rīgā – pierakstīti bija tikai 67. Līdzīga situācija bija arī silītē, kur no visiem bērniem (191) Rīgā nebija pierakstīti 155, bet 36 bija.¹⁰⁸ Tas liecina, ka šīs iestādes pakalpojumus galvenokārt izmantoja iebraucēji.

1913. gadā iestāde ieņēma 1548,34 rubļus, no kuriem 836 rubļus veidoja samaksa par bērnu pieskatīšanu. Tomēr iestādes uzturēšanas izmaksas bija samērā augstas – 17 280,83 rubļi,¹⁰⁹ tādēļ lielāko daļu no tām sedza pilsēta.

Kara vajadzībām 1914. gada novembrī iestādes telpās tika ierīkota pilsētas lazarete, un bērnu pieskatīšanas iestāde tika pārcelta uz līdzīgiem namiem citviet pilsētā.¹¹⁰ Ņemot vērā, ka rūpnīcas kara laikā tika evakuētas, pēc kara bērnudārzs un silīte darbību pārtrauca un kļuva par slimnīcu.¹¹¹

Ir grūti pilnībā izvērtēt šāda tipa iestāžu devumu Maskavas priekšpilsētas iedzīvotāju un viņu bērnu labklājībai. Tāpat var apšaubīt, vai viena šāda iestāde spēja atrisināt tādas problēmas kā bērnu atstāšana novārtā un zīdaiņu pamešana. Tomēr bērnudārza un silītes izveide deva iespēju vecākiem, it īpaši nesenaļiem iebraucējiem, kuriem Rīgā nebija tuvinieku, darba laikā atstāt savus bērnus aprūpei un pieskatīšanai.

Naktspatversme Fridriķa ielā 9

19. gadsimta beigās Rīgas pilsētā sāka darboties naktspatversmes, kurās iedzīvotāji par nelielu samaksu varēja pārļaut nakti. Īpaši nepieciešama šāda palīdzība kļuva ekonomiskās lejupslīdes periodos, jo tieši tad arvien vairāk strādnieku zaudēja darbu un vairs nespēja samaksāt īres maksu.¹¹² Pirmā naktspatversme bezpajumtniekiem Rīgā tika atklāta 1880. gadā Marijas

ielā 49.¹¹³ To uzturēja un pārraudzīja Rīgas literāri praktiskā pilsoņu savienība.¹¹⁴

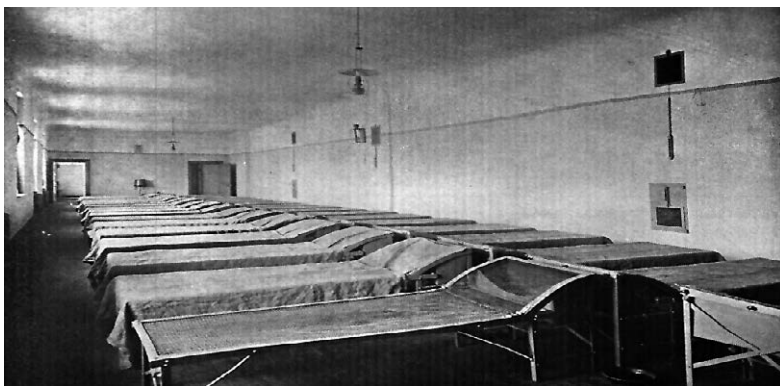
1910. gadā pilsētas dome palielināja atbalstu jaunu palīdzības iestāžu ierīkošanai un tika iepļānota pirmās pilsētas uzturētās vīriešu naktspatversmes celtniecība Fridriķa ielā.¹¹⁵ Tās būvniecība tika uzsākta tajā pašā gadā, un šim mērķim pilsēta atvēlēja 78 tūkstošus rubļu.¹¹⁶ Naktspatversme tika atvērta 1912. gadā, un tajā bija paredzēta vieta aptuveni 200 cilvēkiem.¹¹⁷

Patversmes ēka bija četrus stāvus augsta, tās pagrabā atradās sētnieka dzīvoklis, noliktava, ogļu un malkas glabātuve, apkures katls un veļas mazgātava; 1. stāvā atradās priekštelpa, ģērbtuve, mazgāšanās telpa, garderobe, žāvētava un sarga dzīvoklis; 2. stāvā – noliktava, divas istabas kalpotājiem, virtuve, ēdnīca, sarga guļamistaba un dzīvoklis; 3. stāvā – vadītāja dzīvoklis, divas guļamistabas un sarga dzīvoklis; 4. stāvā – sešas istabas patversmes apmeklētājiem.¹¹⁸

2. att. Naktspatversme Fridriķa ielā ap 1912. gadu. Autors nezināms. In: *Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1912. g.* Rīga 1913.

Fig. 2. Night shelter at Fridriķa iela around 1912. Author unknown. In: *Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1912. g.* Rīga 1913.

3. att. Guļamistaba naktspatversmē Frīdriķa ielā ap 1912. gadu. Autors nezināms. In: *Kratkij obzor dejatel'nosti Rihzskoj gorodskoj upravys za 1912. g.* Rīga 1913.

Fig. 3. Bedroom in night shelter at Frīdriķa iela around 1912. Author unknown. In: *Kratkij obzor dejatel'nosti Rihzskoj gorodskoj upravys za 1912. g.* Rīga 1913.

Iekšējie patversmes kārtības noteikumi paredzēja, ka patversmē ziemas laikā¹¹⁹ pieņēma no sešiem līdz astoņiem vakarā, bet vasaras laikā no septiņiem līdz deviņiem vakarā. Nakšņošana patversmē izmaksāja 10 kapeikas, cenā bija iekļautas vakariņas un brokastis, tādējādi apmeklētājiem bija iespēja ne tikai iegūt naktsmājas, bet arī paēst. Naktspatversmē netika pieņemti dzērāji un kārtības traucētāji.¹²⁰

Ierodoties patversmē, nakšņotājiem bija jānododas uz ģērbtuvu, kur bija jānodod savas virsdrēbes un apavi, preti saņemot halātu, čības un dvieļi. Rūpējoties par higiēnu un infekcijas slimību izplatības novēršanu, iekšējās kārtības noteikumi paredzēja, ka tālāk jānododas uz mazgāšanās telpu, kur obligāti jānomazgā seja, rokas un kājas un nepieciešamības gadījumā jāiet vannā. Pēc tam apmeklētājs varēja doties uz savu guļvietu vai ēdnicu, kur varēja saņemt putru un rupjmaizi.¹²¹

Katram naktspatversmes iemītniekam bija jāieņem sava gultas vieta ziemas mēnešos ne vēlāk par deviņiem, bet vasarā – desmitos vakarā. Naktsmiera laikā

nedrīkstēja sarunāties un trokšņot, kā arī visās naktspatversmes telpās bija aizliegts smēķēt. Pa dienu patversmē uzturēties nedrīkstēja, tādēļ apmeklētājiem naktspatversme ziemas mēnešos bija jāpamet laikā no sešiem līdz septiņiem rītā, bet vasarā – no pieciem līdz sešiem rītā.¹²²

1912. gadā divu mēnešu laikā kopš atvēršanas patversmē jau bija nakšņojis 11 021 apmeklētājs un iestādes ieņēmumi veidoja 664,20 rubļus. Institūcijas uzturēšana izmaksāja 3691,94 rubļus,¹²³ tādēļ atlikusi summa tika segta no pilsētas līdzekļiem. Savukārt 1913. gada laikā naktspatversmē bija nakšņojuši 48 212 cilvēki: janvārī 5520 vīrieši, februārī – 4033, martā – 3273, aprīlī – 2698, maijā – 2211, jūnijā – 2497, jūlijā – 2385, augustā – 3613, septembrī – 4984, oktobrī – 5990, novembrī – 5411, decembrī – 5597. Apmeklējumu sadalījums pa mēnešiem liecina, ka ziemas mēnešos patversmi apmeklēja apmēram divas reizes vairāk cilvēku nekā vasaras mēnešos. Darbības pārskatos tika uzskaitīts arī tas, cik bieži patversmē nakšņoja konkrētas personas. Mēneša laikā katru dienu

patversmē bija nakšņojuši 512 cilvēki, savukārt bieži (aptuveni 10–15 reizes mēnesī) – 602 cilvēki.¹²⁴ Šie dati rāda, ka samērā daudzi cilvēki naktspatversmi izmantoja ilgstoši, un tas liecina par pieejamu dzīvokļu trūkumu Maskavas priekšpilsētā un citviet Rīgā.

Arī naktspatversme, līdzīgi kā bērnu dārzs un silite tagadējā Jēkabpils ielā, 1914. gada 17. jūlijā pārtrauca darbību, un tās ēkā tika ierīkota lazarete ievainotajiem. Līdz slēgšanas brīdim 1914. gadā to bija apmeklējuši 26 242 vīrieši.¹²⁵

Secinājumi

Sociālās palīdzības sniegšanu trūkumcietējiem, vecāka gadagājuma cilvēkiem, slimniekiem un bāreņiem vietējās reliģiskās kopienas nodrošināja pašas. Kopienas atbalsts parasti nāca no tai pašai tautībai, bet vēl biežāk – no konfesijai piederīgajiem. Maskavas priekšpilsētā, ņemot vērā tās iedzīvotāju sastāvu, vislielāko sociālo palīdzību saņēma krievu (gan pareizticīgo, gan vecticībnieku) un ebreju kopiena. Nozīmīgākās privāti uzturētās iestādes bija Grebenščikova nespējnieku nams un skola, Sadovņikova nespējnieku nams un skola, kā arī Marijas bērnu patversme.

Lai cīnītos ar urbanizācijas un industrializācijas radītajām sekām sociālajā jomā, 20. gadsimta sākumā sociālās palīdzības nodrošināšanā aktivizējās Rīgas pilsētas valde. Maskavas priekšpilsēta kā viena no Rīgas industrializētajām apkaimēm bija no tām pilsētas daļām, kurā līdztekus privātām iestādēm tika ierīkotas trīs Rīgas pilsētas pakļautībā esošas

iestādes: jauniešu darba nams un patversme Sarkanajā ielā 4, bērnu dārzs un silite Jēkabpils ielā 19 un naktspatversme Fridriķa ielā 9.

Rīgas pilsētas valdes centieni atbilda laikmeta priekšstatiem un izpratnes maiņai par palīdzības sniegšanas nepieciešamību, it īpaši bērniem un jauniešiem. Tādēļ divās no trim pilsētas valdes uzturētajām iestādēm Maskavas priekšpilsētā rūpējās par bērniem un jauniešiem. Kā liecina dati par jauniešu darba namu Sarkanajā ielā un bērnu dārzu un siliti Jēkabpils ielā, iestādēs tika uzņemti arī bērni un jaunieši, kuri nebija pierakstīti Rīgā. Tas liecina, ka Rīgas pilsētas valdei, lai atrisinātu nepieskatīto un novārtā atstāto bērnu problēmu, nācās mainīt savus principus attiecībā pret palīdzības sniegšanu iebraucējiem.

Daļa pilsētas īstenotās sociālās palīdzības bija vērsta uz problēmu cēloņa risināšanu, piemēram, sniedzot nabadzīgiem jauniešiem iespēju apgūt arodu. Bet daļa cīnījās tikai ar problēmas sekām, piemēram, naktspatversme, kura sniedza īslaicīgu palīdzību, piedāvājot pajumti grūtībās nonākušajiem.

Ņemot vērā, ka iestāžu uzturēšanas izmaksas bija augstākas nekā to ienākumi (jauniešu darba namam ienākumu nebija vispār), bez regulāra pilsētas finansējuma to darbība nebūtu iespējama.

Neilgi pēc minēto iestāžu atklāšanas sākās Pirmais pasaules karš, kas radīja jaunus izaicinājumus sociālās palīdzības jomā. Tomēr 20. gadsimta sākumā saskatāmi iedīgi turpmākajai pilsētas īstenotajai sociālajai politikai, kurā pilsēta uzņemas arvien lielāku lomu savu iedzīvotāju sociālo problēmu risināšanā.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Iedzīvotāju skaits Rīgā 1867. gadā bija 102 590, 1897. gadā 255 879, bet 1913. gadā jau 507 976. Sk.: FRIEDRICH VON JUNG-STILLING. Riga in den Jahren 1866–1870: ein Beitrag zur Städte-Statistik. Riga 1873, S. 37; NIKOLAJ ALEKSANDROVICH TROJNICKIJ (red.). Pervaja vseobshhaja perepis' naselenija Rosijskoj imperii, 1897 g. t. 21. Līfljandskaja gubernija. Sankt-Peterburg 1905, s. 3; EUGEN SHTIDA (red.). Perepis' naselenija v g. Rige i Rizhskom patrimonial'nom okruge ot 5 dekabrja 1913 g. Riga 1914, s. 21.
- ² JĀNIS KRASTIŅŠ (red.). Riga: 1860–1917. Riga 1978, 21. lpp.
- ³ Pirmā Viskrievijas tautas skaitīšana liecina, ka lasītprasmes un rakstītprasmes līmenis guberņās, no kurām bija lielākā daļa ienācēju, bija zems: Kauņas guberņā 42%, Viļņas – 29%, bet Vitebskas – 25%. Sk.: ADOLF GRIGOR'EVICH RASHIN. Naselenie Rossii za 100 let (1813–1913). Statisticheskie ocherki. Moskva 1956, s. 308.
- ⁴ BEATE ALTHAMMER, MICHÈLE GORDON. Integrierende und fragmentierende Effekte von kommunaler Armenfürsorge in Köln und Glasgow (1890–1914). In: Archiv für Sozialgeschichte 46, 2006, S. 61–85, hier S. 61.
- ⁵ FRIEDRICH LENGER. European Cities in the Modern Era, 1850–1914. Leiden 2012, p. 173.
- ⁶ Robežas iezīmē Daugava, dzelzceļa līnija un tagadējā Slāvu iela.
- ⁷ Maskavas pilsētas daļas 2. un 3. iecirknī ietilpa Grīziņkalns un daļa mūsdienu Centra rajona.
- ⁸ Sk.: JĀNIS BĒRZIŅŠ. Latvijas rūpniecības strādnieku sociālais portrets 1900–1914. Rīga 2009; JĀNIS BĒRZIŅŠ. Latvijas rūpniecības strādnieku dzīves līmenis, 1900–1914. Rīga 1997; JĀNIS BĒRZIŅŠ. Strādnieku ekonomiskais stāvoklis Latvijā XIX gadsimta 90. gados. Rīga 1970.
- ⁹ Sk.: DZIDRA OZOLIŅA. Rīgas “pilsētas tēvi” un viņu komunālā politika (1877–1913). Rīga 1976.
- ¹⁰ Sk.: VITA ZELČE. Prostitūcija Rīgā 19. gadsimta 90. gados. In: Latvijas Arhīvi 1999, Nr. 1, 74.–95. lpp.
- ¹¹ Sk.: GUNTIS VĀVERIS. Atturības biedrību darbība Rīgā un tās apriņķī, 1891–1914. In: Latvijas Arhīvi 2014, Nr. 3/4, 81.–117. lpp.
- ¹² Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za. Riga 1904–1916.
- ¹³ ALTHAMMER, Integrierende und fragmentierende Effekte, S. 61.
- ¹⁴ KRISTĪNE VOLFARTE, ERVĪNS OBERLENDERS (sast.). Katram bija sava Rīga: daudznacionālas pilsētas portrets no 1857. līdz 1914. g. Rīga 2004, 19. lpp.
- ¹⁵ Atrasts bērns. In: Rīgas Pilsētas Policijas Avīze, 23.11.1889., 2. lpp.
- ¹⁶ Atrasts bērna liķis. In: Rīgas Pilsētas Policijas Avīze, 23.12.1895., 1. lpp.
- ¹⁷ JOAN NEUBERGER. Hooliganism. Crime, Culture, and Power in St. Petersburg, 1900–1914. Berkeley, Los Angeles, London 1993, p. 196.
- ¹⁸ OLGA FEJTOVÁ. From Mercy and Charity to the System of State and Municipal Care for the Poor in Prague in the Long 19th Century. In: OLGA FEJTOVÁ, MILAN HLAVAČKA (eds.). Poverty, Charity and Social Welfare in Central Europe in the 19th and 20th Centuries. Cambridge 2007, pp. 92–122, here p. 115.
- ¹⁹ SHTIDA, Perepis' naselenija, s. 22.
- ²⁰ Ibidem.
- ²¹ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas iss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: datu tabula par Maskavas priekšpilsētas pilsētas un privātajām iestādēm [vācu val.], 1918. Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs, Rīga (turpmāk – LNA LVVA), 2791-1-63, 37. lp.
- ²² Ibidem, 37. lp.v.
- ²³ PAULA ZVIRBULIS. Sabiedriskā palīdzība Rīgā. In: TEODORS LĪVENTĀLS, VALTERS SADOVSKIS (red.). Rīga kā Latvijas galvaspilsēta: rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei. Rīga 1932, 561–572. lpp., šeit 569. lpp.

- ²⁴ Grebenščikova nabagmājas būvprojekts Rīgas pilsētas Būvniecības komisijai [krievu val.], 22.04.1893. LNA LVVA, 2761-3-5862, 9.–10. lp.
- ²⁵ Grebenščikova sākumskolas un patversmes vadības būvprojekts Rīgas pilsētas Būvniecības komisijai [krievu val.], 21.09.1894. LNA LVVA, *ibidem*, 15. lp.
- ²⁶ Riga und seine Bauten, hrsg. vom RIGASCHEN TECHNISCHEN VEREIN und RIGASCHEN ARCHITEKTEN-VEREIN. Riga 1903, S. 266.
- ²⁷ Tageschronik. In: Das Inland, 22.06.1853., S. 543.
- ²⁸ Riga und seine Bauten, S. 266.
- ²⁹ ZVIRBULIS, Sabiedriskā palīdzība Rīgā, 569. lpp.
- ³⁰ 5-letie Russkago Blagotvoritel'nago o-va v' Rig'. In: Segodnja, 05.11.1927.
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² K. P. GEJTER. Putevoditel' po Rigi i eja okrestnostjam. Riga 1885, s. 70.
- ³³ RŪDOLFS KĻAVIŅŠ. Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā. In: TEODORS LĪVENTĀLS, VALTERS SADOVSKIS (red.). Rīga kā Latvijas galvaspilsēta: rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei. Rīga 1932, 535.–543. lpp., šeit 536. lpp.
- ³⁴ Von der Armenpflege in Riga. In: Rigasche Zeitung, 14.10.1911., S. 1.
- ³⁵ BURCHARD VON SCHRENCK. Beiträge zur Statistik der Stadt Riga und ihrer Verwaltung. Riga 1909, S. 257.
- ³⁶ FRIEDRICH VON JUNG-STILLING (Hg.). Ergebnisse der livländischen Volkszählung. Bd. 1. Die Zählung in Riga und im rigaschen Patrimonialgebiet. Riga 1883, S. 12–13.
- ³⁷ KĻAVIŅŠ, Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā, 535. lpp.
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ Ko dara mūsu pilsētas valde? Rīga 1913, 27. lpp.
- ⁴⁰ LENGER, European Cities, p. 173.
- ⁴¹ SCHRENCK, Beiträge zur Statistik, S. 185.
- ⁴² KĻAVIŅŠ, Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā, 535. lpp.
- ⁴³ AUGUSTS ZVEJNIEKS. Nespējnieku un trūcīgo pilsoņu apgāde. In: TEODORS LĪVENTĀLS, VALTERS SADOVSKIS (red.). Rīga kā Latvijas galvaspilsēta: rakstu krājums Latvijas Republikas 10 gadu pastāvēšanas atcerei. Rīga 1932, 557.–561. lpp., šeit 557. lpp.
- ⁴⁴ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916 un 1917. gadā: datu tabula par Rīgas pilsētas vidējiem gada tērpiem uz sociālo aizgādību no 1881. līdz 1912. gadam [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 39. lp.
- ⁴⁵ *Ibidem*, 39. lp.v.
- ⁴⁶ OZOLIŅA, Rīgas “pilsētas tēvi”, 188. lpp.
- ⁴⁷ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916 un 1917. gadā: datu tabula par pilsētas un privātajām iestādēm [vācu val.], 1918. LNA LVVA, Rīga, 2791-1-63, 35.–38. lp.
- ⁴⁸ *Ibidem*, 37. lp.
- ⁴⁹ Locales. In: Dūna Zeitung, 15.11.1900., S. 5.
- ⁵⁰ Locales. In: Dūna Zeitung, 01.02.1901., S. 5.
- ⁵¹ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916 un 1917. gadā: pusaudžu darba nams [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 16. lp.
- ⁵² Locales. In: Dūna Zeitung, 15.11.1900., S. 5.
- ⁵³ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: pusaudžu darba nams [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 16. lp.

- ⁵⁴ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g. Riga 1905, s. 87.
- ⁵⁵ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1903 g. Riga 1904, s. 78.
- ⁵⁶ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 86.
- ⁵⁷ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: pusaudžu darba nams [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 16. lp.v.
- ⁵⁸ KĻAVIŅŠ, Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā, 536. lpp.
- ⁵⁹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 87.
- ⁶⁰ Ibidem.
- ⁶¹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1906 g. Riga 1907, s. 101.
- ⁶² Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1910 g. Riga 1911, s. 122.
- ⁶³ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: pusaudžu darba nams [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 17. lp.
- ⁶⁴ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1907 g. Riga 1908, s. 105.
- ⁶⁵ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 86.
- ⁶⁶ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1903 g., s. 77.
- ⁶⁷ Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: pusaudžu darba nams [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 17. lp.
- ⁶⁸ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 87.
- ⁶⁹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1905 g. Riga 1906, s. 95.
- ⁷⁰ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 87.
- ⁷¹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1903 g., s. 78.
- ⁷² Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 87.
- ⁷³ TROJNICKIJ, Pervaja vseobshhaja perepis', s. 161.
- ⁷⁴ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1904 g., s. 87.
- ⁷⁵ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1915 g. Riga 1916, s. 95.
- ⁷⁶ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1906 g., s. 101.
- ⁷⁷ Ibidem.
- ⁷⁸ Ibidem, s. 102.
- ⁷⁹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1907 g., s. 114.
- ⁸⁰ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1909 g. Riga 1910, s. 109.
- ⁸¹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1910 g., s. 97.
- ⁸² Ibidem.
- ⁸³ Ibidem, s. 100.
- ⁸⁴ Ibidem, s. 122.
- ⁸⁵ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1911 g. Riga 1912, s. 125.
- ⁸⁶ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1914 g. Riga 1915, s. 126.
- ⁸⁷ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravj za 1915 g., s. 94.
- ⁸⁸ KĻAVIŅŠ, Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā, 536. lpp.
- ⁸⁹ JURIJ IL'ICH KIR'JANOV. Zhiznennyj uroven' rabochih Rossii (konec XIX – nachalo XX v.). Pieejams: <http://istmat.info/node/51> (skatīts 10.08.2017.).

- ⁹⁰ ALFRĒDS STARIS. Skolas un izglītība Rīgā no sendienām līdz 1944. gadam. Lielvārde 2000, 110. lpp.
- ⁹¹ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1910 g., s. 100.
- ⁹² Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: datu tabula par Mītavas priekšpilsētas pilsētas un privātajām iestādēm [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 38. lp.
- ⁹³ Ibidem, 36. lp.
- ⁹⁴ Ibidem, 37. lp.
- ⁹⁵ Ibidem, 36. lp.
- ⁹⁶ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1911 g., s. 99.
- ⁹⁷ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1910 g., s. 100.
- ⁹⁸ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1912 g. Rīga 1913, s. 122.
- ⁹⁹ Ibidem, s. 125.
- ¹⁰⁰ Krippen und Kinderbewahranstalten. In: Rigasche Zeitung, 15.03.1912., S. 1.
- ¹⁰¹ Ibidem.
- ¹⁰² Rīgas pilsētas Statistiskās komitejas īss pārskats par Rīgas pilsētas sociālās aizgādības iestāžu darbību 1916. un 1917. gadā: bērnu dārzs un silīte [vācu val.], 1918. LNA LVVA, 2791-1-63, 11. lp.v.
- ¹⁰³ Ibidem.
- ¹⁰⁴ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1912 g., s. 125.
- ¹⁰⁵ PETR RUCKIJ (sost.). Rīga i okrestnost': putevoditel' s planami g. Rigi i Rizhskogo vzmor'ja. Rīga 1910, s. 9.
- ¹⁰⁶ KĻAVIŅŠ, Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā, 536. lpp.
- ¹⁰⁷ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1913 g. Rīga 1914, s. 107.
- ¹⁰⁸ Ibidem, 108.
- ¹⁰⁹ Ibidem.
- ¹¹⁰ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1914 g., s. 127.
- ¹¹¹ KĻAVIŅŠ, Bērnu un jaunatnes aizsardzība Rīgā, 536. lpp.
- ¹¹² BĒRZIŅŠ, Latvijas rūpniecības, 186. lpp.
- ¹¹³ Lokales. In: Rigasche Zeitung, 16.12.1911., S. 4.
- ¹¹⁴ BĒRZIŅŠ, Latvijas rūpniecības, 186. lpp.
- ¹¹⁵ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1910 g., s. 100.
- ¹¹⁶ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1912 g., s. 132.
- ¹¹⁷ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1910 g., s. 100.
- ¹¹⁸ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1912 g., s. 132.
- ¹¹⁹ No 1. oktobra līdz 1. aprīlim.
- ¹²⁰ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1912. g., s. 134.
- ¹²¹ Ibidem.
- ¹²² Ibidem.
- ¹²³ Ibidem, 135.
- ¹²⁴ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1913. g., s. 115.
- ¹²⁵ Kratkij obzor dejatel'nosti Rizhskoj gorodskoj upravy za 1914. g., s. 133.

SUMMARY

Besides brand new architectural forms and town-planning solutions, the rapid industrialization of Riga during the second half of the 19th century was accompanied by a different attitude towards growing social issues caused by changes in the socioeconomic situation.

For centuries, social care was predominantly under control of the local religious and ethnic communities, which mainly reserved it for the members of their community. While the mobility of people was low and ties to their community were strong, this type of system could work, but the influx of immigrants, strangers to the local communities, forced to change the system. Previously, social care was intended only for the taxpayers registered in Riga, however, considering that more than a half of the population of Riga came from the other parts of the Russian Empire, inevitably, it was impossible to resolve serious social issues without providing assistance to immigrants. Riga City Council had to make significant improvements in their policies towards meeting the social needs of immigrants, and was compelled to take a more active role in solving the current social issues.

The emergence of a new social group – workers – exacerbated some of the social issues. These included unattended children, uncertainty about income and employment, the problem of alcoholism, as well as long and exhausting working hours, which left a negative impact on workers' health.

Maskavas priekšpilsēta as one of the more industrialized neighbourhoods of Riga became one of those parts of the city in which, along with private social care institutions, three institutions under the authority of the administration of Riga were founded: a youth work house and shelter at Sarkanā Street 4, a kindergarten and nursery at Jēkabpils Street 19 and a night shelter at Fridriķa Street 9. The emphasis on child care as the example of *Maskavas priekšpilsēta* (two of the three institutions were intended for children and adolescents) indicates a new outlook on the needs of children. Also, according to the admission data of the institutions, more than a half of the enrolled children were not registered in Riga and came from the families of migrants.

Some of the issues were tackled by addressing the cause of the problem, for example, providing poor adolescents with an opportunity to acquire a profession. Yet, some measures only gave an immediate relief, for instance, night shelters, which provided a refuge to the homeless, but did not help them finding a new home. Since the maintenance costs of institutions were higher than their income, the existence of the institutions depended on the financial support of the city.

The beginning of World War I interrupted the ongoing social initiatives, and brought into forefront other more immediate social issues. However, at the beginning of the 20th century, the origins of the forthcoming city's social policy, which would proceed to take on a more important role in addressing the social problems of its inhabitants, are evident.